

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПОМЕРЛОГО

PROBLEMATIC ASPECTS OF UKRAINIAN INFORMATION LEGISLATION: DISSEMINATION OF INFORMATION ABOUT A DECEASED PERSON

Онищенко В.В., аспірант,

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Стаття присвячена висвітленню проблемних аспектів інформаційного законодавства України, зокрема питання поширення інформації про померлого, як складової права на доступ до інформації.

Обробка та, зокрема, поширення інформації про померлого суб'єктами владних повноважень є чутливим питанням, яке має надзвичайно важливе значення для реалізації соціальних, економічних та інших прав і законних інтересів громадян. Крім того, необхідність отримання інформації про померлого нерідко зумовлена, зокрема, наявністю наукових, історичних та журналістських цілей. Особливо гостро згадана проблема постає в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну.

Водночас, чинним законодавством (зокрема, Законами України «Про поховання та похоронну справу» та «Про інформацію») не визначено конкретної процедури отримання інформації про померлу особу.

Метою статті є аналіз чинного законодавства України та встановлення правових механізмів поширення та отримання у відповідь на запит інформації про померлу особу. У статті також розмежовано відмінності між запитом щодо отримання відомостей про особу (запит щодо доступу до персональних даних) та отриманням на запит інформації про померлу особу. Визначено умови, за яких запит щодо отримання інформації про померлого також стосується персональних даних іншої особи.

Стаття містить висновки щодо правомірності надання даних про померлого необмеженому колу осіб. Наприклад, у разі застосування розпорядником інформації вимог щодо вилучення з копій запитуваних документів інформації з обмеженим доступом. Визначено умови щодо надання інформації про померлого членам його сім'ї, близьким особам або родичам. Наголошено на необхідності, а також запропоновано шляхи встановлення у національному законодавстві єдиної практики забезпечення доступу до інформації про померлих осіб. Зокрема, шляхом вирішення вказаної проблеми на законодавчому рівні.

Ключові слова: конфіденційна інформація, інформація про померлого, персональні дані, обробка персональних даних, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, інформаційне законодавство України, доступ до інформації.

The article is devoted to the coverage of the problematic aspects of Ukrainian information legislation, in particular, dissemination of information about a deceased person, as a component of the right of access to information.

The processing and, in particular, the dissemination of information about a deceased person by national authorities is a sensitive issue. This is extremely important for the realization of social, economic and other legal and legitimate interests of citizens. Furthermore, the acquisition of information pertaining to a deceased individual can be motivated by diverse objectives, encompassing scientific, historical, and journalistic pursuits. The mentioned issue becomes particularly acute in the context of the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine.

Concurrently, national legislation, including the Laws of Ukraine «On Burial and Funeral Affairs» and «On Information», does not specify the procedure for obtaining information about a deceased person.

The purpose of the article is to analyze the current legislation of Ukraine and establish the legal mechanisms governing the dissemination and retrieval of information regarding a deceased person in response to a request. The article also outlines the distinctions between a request for access to personal data and the acquisition of information about a deceased person upon request.

The conditions have been established for cases where a request for sensitive information about a deceased person also pertains to personal information about another identifiable living individual.

The article contains conclusions regarding the legality of providing data about a deceased person to an unrestricted circle of individuals. For example, when the information custodian extracts restricted-access information about a deceased person from document copies.

The proposed ways of establishing a unified practice for providing access to information about deceased individuals. Specifically, by addressing the specified issue at the legislative level.

Key words: confidential information, information about deceased person, personal data, processing of personal data, Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights, Ukrainian information legislation, access to information.

Питання обробки та поширення інформації про померлого суб'єктами владних повноважень, як складова реалізації права на доступ до інформації, має надзвичайно важливе значення для наукових, історичних та журналістських цілей, однак разом із цим викликає неабиякі етичні та юридичні дилеми. Особливо гостро питання поширення інформації про померлого постає в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну та ведення активних військових дій на території нашої держави.

Право на доступ до інформації є конституційним правом людини і громадянина. Відповідно до статті 34 Конституції України, кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [2].

При цьому статтею 40 Основного Закону закріплено право кожного направляти письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб

цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації регулює Закон України «Про інформацію» [4].

Однак, вказаний закон не містить конкретних ефективних правових механізмів реалізації закріпленого конституційного права кожного на доступ до інформації та є здебільшого декларативним.

Ураховуючи об'єктивну потребу у вдосконаленні існуючої державно-правової практики реалізації інформаційних прав громадян, зважаючи на необхідність демократизації інструментів доступу до інформації, з моменту прийняття декларативного за своїм характером закону у 1992 році, законодавцем за останні два десятиліття були розроблені та прийняті спеціальні нормативно-правові акти.

Відтак, згадані раніше конституційні норми, які закріплюють право особи звертатися, зокрема до суб'єктів владних повноважень, а також право у будь-який, на свій вибір спосіб збирати та зберігати, використовувати

і поширювати інформацію, отримали своє відображення у низці національних нормативно-правових актів.

Спеціальний порядок реалізації права на доступ до інформації регламентовано насамперед, Законами України «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про звернення громадян», «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» та іншими нормативно-правовими актами [6].

Статтею 7 Закону України «Про поховання та похоронну справу» також визначено, що надання такої інформації здійснюється відповідно до Закону України «Про інформацію» та зазначено про забезпечення державою гарантій конфіденційності інформації про померлого [5].

Одночасно із цим, ні Законами України «Про поховання та похоронну справу» та «Про інформацію», ні іншими будь-яким іншим нормативно-правовими актами не регламентовано питання визначення детальних гарантій забезпечення конфіденційності інформації про померлого.

Тим більше, не визначено конкретної процедури отримання інформації про померлого (окрім загальних підстав отримання інформації суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними повноважень, визначених чинним законодавством).

Питання правових підстав поширення інформації про особу, яка померла досліджувалось у наукових доробках Петрухіна І., Савицької А., Стефанчука Р. Водночас згаданими науковцями не проаналізовано правових підстав та законодавчо визначених механізмів поширення такої інформації суб'єктами владних повноважень членам сім'ї померлого, його близьким, родичам.

Варто зазначити, що правовідносини, які пов'язані із обробкою персональних даних та, зокрема, надання їх у відповідь на запит третіх осіб регулюється Законом України «Про захист персональних даних», згідно із яким персональними даними визначено відомості або сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [3].

Слід зауважити, що людина як учасник цивільних відносин, відповідно до статті 24 Цивільного кодексу України, вважається фізичною особою. Цивільна правосудність фізичної особи, тобто здатність мати цивільні права та обов'язки, виникає у момент її народження і припиняється у момент її смерті (стаття 25 Цивільного кодексу України), а тому механізм подання запиту щодо доступу до даних, передбачений статтею 13 Закону України «Про захист персональних даних» не може бути застосований при отриманні відомостей про померлого.

В той же час, порядок забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні, зокрема, органів державної влади та місцевого самоврядування, інших суб'єктів, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання (далі – розпорядники інформації або суб'єкти владних повноважень) визначено Законом України «Про доступ до публічної інформації» (далі – Закон № 2939).

Публічною інформацією, відповідно до статті 1 Закону № 2939, є відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень [6].

З аналізу викладених вище норм, вбачається, що інформація про померлу особу, у разі її отримання, створення або перебування у володінні суб'єкта владних повноважень є публічною.

Разом із тим, можливість віднесення інформації про померлу особу до публічної в розумінні Закону № 2939, не

є беззаперечною ознакою її відкритості та не становить підстав для її надання розпорядниками інформації, зокрема, без застосування визначених цим законом обмежень.

При цьому, гарантоване положеннями статті 34 Конституції України право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію може бути обмежено виключно законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Підставами для обмеження доступу до інформації, відповідно до Закону № 2939, зокрема, є обмеження доступу до інформації у відповідь на запит в порядку визначеному частиною 2 статті 6 Закону та пунктом 2 частини 1 статті 22 Закону.

Так, при наданні такої інформації, її розпорядник на виконання вимог частини 2 статті 6 Закону № 2939 має обов'язок вилучити з-поміж обсягу всієї запитуваної інформації – інформацію з обмеженим доступом, а саме конфіденційну, таємну та службову.

Відповідно, у разі, коли запитувачем інформації про померлу особу є член її сім'ї, близька особа або родич, застосування Закону № 2939 не забезпечує досягнення кінцевої мети запитувача – отримання доступу до повного обсягу інформації.

За відсутності нормативно-правового регулювання питання поширення інформації про померлого та зважаючи здійснення на підставі статті 17 Закону України «Про доступ до публічної інформації» функцій з парламентського контролю за дотриманням права людини на доступ до інформації та реалізуючи закріплені у Законі України «Про захист персональних даних» повноваження стосовно надання рекомендацій щодо практичного застосування законодавства про захист персональних даних, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини здійснено спробу надати оцінку правовим аспектам поширення інформації про померлого у відповідь на запит осіб, які були її близькими родичами або членами сімей.

Як зазначено у листі-роз'ясненні Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 25 січня 2018 р. № 2/9-К306655.17/26-131, відомості про померлу особу, що була членом сім'ї, близьким родичем особи, яка запитує інформацію про померлого, одночасно можуть розглядатися суб'єктом владних повноважень як персональні дані особи, що запитує інформацію про померлу особу [8].

До вказаного висновку Уповноважений Верховної Ради України з прав людини приходить, зокрема за умови, якщо запитувана інформація про померлу особу за своєю суттю фактично стосується спільних особистих майнових або немайнових відносин або пов'язані з подіями, що відбувалися спільному житті таких осіб.

Серед іншого, відповідне роз'яснення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини містить умову стосовно обов'язкового підтвердження запитувачем факту родинних відносин. Так, інформація про померлу особу може надаватися членам її сім'ї, близьким особам і родичам за умови надання копій документів, які підтверджують їх родинний зв'язок, а також якщо така інформація необхідна їм для реалізації їхніх прав, свобод і законних інтересів.

Запропонований Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини механізм надання у відповідь на запит відомостей про померлого, зважаючи на відсутність прямої заборони надання такої інформації згаданому вище переліку осіб у нормах Закону України «Про інформацію», Цивільного та Сімейного кодексів України, є логічним та таким, що відповідає усталений державно-правовій практиці позасудовим способом реалізації інформаційних

прав громадян, попри те, що Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», Омбудсман не наділений законодавчими повноваженнями, не має права здійснювати тлумачення норм законодавства або формувати правові позиції, обов'язкові для виконання суб'єктами владних повноважень.

В контексті визначеного вище, надання додаткової інформації з метою ідентифікації громадянина (зокрема, надання документів, які підтверджують родинні відносини з померлою особою) відповідає положенням статті 7 Закону України «Про поховання та похоронну справу» та зумовлено забезпеченням гарантій конфіденційності інформації про померлого.

Вказане також виключає сферу застосування Закону № 2939, нормами якого не передбачено обов'язку розпорядника інформації ідентифікувати особу запитувача.

Окрім того, згідно з частиною першою статті 7 Закону № 2939 конфіденційною інформацією – є інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Водночас відмінне за обсягом визначення конфіденційної інформації закріплено у частині другій статті 21 Закону «Про інформацію», за якою конфіденційною є інфор-

мація про фізичну особу незалежно від відповідного її волевиявлення. Конфіденційна інформація є різновидом інформації з обмеженим доступом, в неї також входить таємна та службова інформація, які взаємопов'язані між собою [1, с. 78].

З огляду на викладене вище, можна прийти до висновку правомірності надання даних про померлу особу обмеженому колу осіб, у разі застосування розпорядником інформації вимог щодо вилучення з документів інформації з обмеженим доступом відповідно до вимог Закону № 2939.

Разом із тим, надання інформації про померлого членам її сім'ї, близьким особам або родичам має застосовуватися у разі їх ідентифікації (зокрема, надання ними документів, які підтверджують родинні відносини).

З метою усунення прогалин у законодавстві, встановлення єдиної практики забезпечення доступу до інформації про померлих осіб, зазначене питання потребує вирішення на законодавчому рівні шляхом визначення процедури отримання доступу до інформації про померлого; кола суб'єктів, що мають право на доступ до неї (із встановленням переліку документів, які підтверджують відповідне право); строків отримання доступу до такої інформації з моменту звернення до суб'єкта владних повноважень; порядку оскарження відмови у доступу до інформації, тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко Н.В., Окремі складові адміністративно-правового режиму конфіденційної інформації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. № 845. 2016. С. 75-82
2. Конституція України : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580- VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.09.2023).
3. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 11.09.2023).
4. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 11.09.2023).
5. Про поховання та похоронну справу : Закон України від 10.07.2003 № 1102-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15#Text> (дата звернення: 11.09.2023).
6. Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації : Постанова від 29.09.2016 № 10 / Пленум Вищого адміністративного суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010760-16#Text> (дата звернення: 11.09.2023).
7. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/776/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.09.2023).
8. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Лист-роз'яснення від 25.01.2018 р. № 2/9-К30665517/26-131, 2018. 1 с.